

KOI GYULA

Szerződéstípus a közigazgatási jog és a magánjog határán. A közigazgatási szerződés mint sajátos contractus, különös tekintettel a hatósági szerződésre a hazai jogban. A fenntarthatóság és a reziliencia szempontjai*

A Type of Contract on the Border of Administrative Law and Civil Law. The Administrative Agreement As a Specific Contract, With Particular Regard to the Authority Contract in the Domestic Law. Aspects of Sustainability and Resilience

Abstract: The administrative agreement (hun. *hatósági szerződés* - literally means 'authority contract') is a new phenomenon in Hungarian law. with no foreign precedent. This study clarifies the intellectual background of this type of contract, with special regards to the basis of legal doctrines (*Rechtsdogmatik*), French theory of *service public*, and German theory of *Daseinsvorsorge*. The paper presents the different elements of the agreement (contract). Nowadays, sustainability appears as a new paradigm in jurisprudence as well. Property and contracts are the unifying force of the State. Our work analyses the connections between living law (*ius vigens*), and the questions of sustainability and resilience.

Keywords: administrative agreement, legal doctrines (*Rechtsdogmatik*), administrative contract, administrative sciences, law of obligations, comparative administrative law

* A kutatás a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Közigazgatási Jogi Tanszékének a Nemzeti Kutatásfejlesztési és Innovációs Hivatal által NKFI 1 forrásból finanszírozott NKFIH K 135 979. számú 'Sustainability and Law' kutatási pályázat keretei között készült. (Vezető kutató/principal investigator: dr. Koi Gyula PhD, tudományos főmunkatárs). A tanulmány a *Szerződéstípus a magánjog és a közigazgatási jog határán. A közigazgatási szerződés mint sajátos contractus, különös tekintettel a hatósági szerződésre a hazai jogban. A fenntarthatóság és a reziliencia szempontjai* címmel a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Kolozsvári Karának Jogtudományi Intézete által szervezett *A szerződési jog aktuális problémái – Grosschmid 85– polgári jogi konferencia a 85 éve elhunyt jogtudós emlékére* konferencián bemutatott előadásom bővített és kiegészített változata. A kézirat lezárva: 2023. december 15.

1. A közigazgatási szerződés jogintézményének helye, alkalmazása egyes főbb külföldi jogi rezsimekben és a hazai jogban

Grosschmid Béni neve a magyar közjogtudomány(ok) művelői számára is sokatmondó, különösen azoknak, akik a történeti és összehasonlító módszerek alkalmazóiként fogékonyak korai hazai jogunk olyan jellegadó karakterelemeire, mint az ősi magyar történeti alkotmány, a Szent Korona-tan, a vérszerződés, Werbőczy Hármaskönyve, a vármegyerendszer vagy a régi honi magánjog olyan jogintézményei iránt, mint az ági öröklés vagy az angol–magyar joghasonlítás. Ami a magyar magánjogászoknak Grosschmid Béni (1851–1938) és Szladits Károly (1871–1956), az a büntetőjogászoknak Csemegi Károly (1826–1899) és Angyal Pál (1873–1949), a közigazgatási jogászoknak pedig Concha Győző (1846–1933) és Magyary Zoltán (1888–1945).¹ E tanulmányt magam tehát a közigazgatási jog művelőjeként ajánlom a 85 éve elhunyt Grosschmid Béni emlékének.

1.1. A közigazgatási szerződés helye a történetiségben

A francia közigazgatási jogi dogmatika sajátos fogalma a *service public*,² amely némi leegyszerűsítéssel a közösség szolgálatát mint elvi tételt jelenti/jelentette. A *service public* a *fonction publique* kifejezéshez³ hasonlóan jelenthet (vagy inkább csak jelentett korábban) közszolgálatot, de ma már inkább csak közszolgáltatás értelemben használják e kifejezést. Utóbbi esetben a németben a megfelelője az Ernst Forsthoff (1902–1974) nevével egybekötött *Daseinsvorsorge*, amely a közszolgáltatás mellett a közjő, közbiztonság, közjólét *terminus technicus*ok jelentéskörét is felidézi. A közszolgáltatások legelmélyültebb tanulmányozója a francia Léon Duguit (1859–1929) volt, az általa vezetett tudományos közösséget hívták Bordeaux-i Iskolának (*école de Bordeaux*).⁴ Maga

1 Koi Gyula: *Évszázadok mezsgyéjén. Négy magyar közigazgatás-tudós útkeresése és életpéldája: Zsoldos Ignác (1803–1885), Récsi Emil (1822–1864), Concha Győző (1846–1933), Magyary Zoltán (1888–1945)*, szerk. SCHWEITZER Gábor, TAMÁS András, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2013, 73–156; Koi Gyula: *A magyar közigazgatás-tudomány [szócikk] = Internetes jogtudományi enciklopédia (Közigazgatási jogi rovat)*, szerk. JAKAB András, KÖNCZÖL Miklós, MENYHÁRD Attila, SÜLYOK Gábor, rovat szerk. BALÁZS István, HVG-Orac, Budapest, 2022, 7–9. [16]–[21] pontok, <https://ijoten.hu/uploads/a-magyar-kozigazgas-tudomany.pdf> (letöltés ideje: 2023. 12. 15.).

2 VALLÓ József: *A service public eszméje a mai francia közigazgatási jogban*, Magyar Közigazgatástudományi Intézet, Budapest, 1940, 18–95. A Magyar Közigazgatástudományi Intézet kiadványai 32; Jacques CHEVALLIER: *Le service public*, Presses Universitaires de France, Paris, 2010, 18–33. Que sais-je? Vol. 2359.

3 LAURENT BLANC: *La fonction publique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1971, 7–20, Que sais-je? Vol. 1415.

4 Koi Gyula: *A közigazgatás-tudományi nézetek fejlődése. Külföldi hatások a magyar közigazgatási jog és közigazgatástan művelésében a kameralisztika időszakától a Magyary-iskola koráig*, szerk. PATYI András, TAMÁS András, előszó: TAMÁS András, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó Zrt., Budapest, 2014, 253–255; Koi Gyula: *Közigazgatás-tudomány [szócikk] = Internetes jogtudományi enciklopédia (Közigazgatási jogi rovat)*, szerk. JAKAB András, KÖNCZÖL Miklós, MENYHÁRD Attila, SÜLYOK Gábor, rovat szerk. BALÁZS István, HVG-Orac, Budapest, 2022, 3–4. [8]–[11] pontok, <https://ijoten.hu/uploads/kozigazgas-tudomany.pdf> (letöltés ideje: 2023. 12. 15.).

a közigazgatási szerződés a francia jog terméke, a Bonaparte Napóleon-i beavatkozó közigazgatás, a „cselekvő állam” közszolgáltatás-szervezési kérdésekre adott válaszaik folytán. A közigazgatási szerződésre a fentebb már kibontott *service public* eszméjének értelmezése hatott. Ezen eszmekör értelmében a közigazgatás közszolgáltatás-szervező tevékenysége maga is közigazgatási tevékenység.⁵ Az egykorú hazai jogirodalom is utalt arra, hogy az 1940-es évekre egyre jelentősebbé vált a francia jogban a közigazgatási szerződések szerepe.⁶ A közigazgatási jog francia melletti jellegadó németben a *service public* megfelelője az Ernst Forsthoﬀ (1902–1974) nevével egybekötött *Daseinsvorsorge*, amely a közszolgáltatás mellett a közjó, közbiztonság, közjólét *terminus technicusok* jelentéskörét is felidézti.⁷ A német jogban a fogalom először nem közigazgatási szerződés, hanem a szélesebb értelmű közjogi szerződés néven jelent meg.⁸

1.2. A külföldi jogi rezsimek elvi jellemzői

A külföldi jogokat illetően a közigazgatás-tudományban meglévő három nagy rezsime (francia, német, angolszász)⁹ mellett a közigazgatási szerződés¹⁰ vonatkozásában a spanyol, osztrák és skandináv megoldásokat szokás kiemelni.¹¹

A *francia jog* sajátossága a közigazgatási szerződések kapcsán, hogy közigazgatási szerződésnek a jogszabály minősítése (engedélye) folytán vagy a bírói gyakorlat által kialakított elvek mentén lehet minősíteni az egyes entitásokat. Ugyanakkor sajátos francia karakterelem a közérdek elsődlegessége és a közszolgáltatások biztosítására törekvés.¹²

5 NAGY Marianna: *Közigazgatási szerződés* [szócikk] = *Internetes jogtudományi enciklopédia (Közigazgatási jogi rovat)*, szerk. JAKAB András, KÖNCZÖL Miklós, MENYHÁRD Attila, SÜLYOK Gábor, rovat szerk. BALÁZS István, HVG-Orac, Budapest, 2023, 3. [7] pont, <https://ijoten.hu/uploads/kozigazgatasi-szerzodes.pdf> (letöltés ideje: 2023. 12. 15.).

6 MAGYARY Zoltán: *Magyar közigazgatás. A magyar közigazgatás szerepe a XX. sz. államában, a magyar közigazgatás szervezete, működése, és jogi rendje*, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1942, 447–450; KOI Gyula: *A közigazgatásban alkalmazott nem közigazgatási jog* [szócikk] = *Internetes jogtudományi enciklopédia (Közigazgatási jogi rovat)*, szerk. JAKAB András, KÖNCZÖL Miklós, MENYHÁRD Attila, SÜLYOK Gábor, rovat szerk. BALÁZS István, HVG-Orac, Budapest, 2023, 26. [68]. pont, <https://ijoten.hu/uploads/a-kozigazgatásban-alkalmazott-nem-kozigazgatasi-jog.pdf> (letöltés ideje: 2023. 12. 15.).

7 KOI: *A közigazgatás-tudományi...*, i. m., 265; KOI: *Közigazgatás-tudomány...*, i. m., 8–9. [28] pont.

8 FRIEDRICH JACOB SCHMITTHENNER: *Über den Charakter und die Aufgaben unserer Zeit in Beziehung auf Staat und Staatswissenschaft I. Vom Staate überhaupt und die Geschichte seiner Wissenschaft*, G. F. Heier Vater, Giessen, 1832, 234; FRIEDRICH JACOB SCHMITTHENNER: *Zwölf Bücher vom Staate, oder Systematische Encyclopädie der Staatswissenschaften I., III.*, G. F. Heier Vater, Giessen, 1839–1845, 623, 626. A közjogi szerződés fogalma adott szerzőnél való első megjelenésre történő figyelemfelhívásért Sallai Baláznak, a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jegtörténeti Tanszék PhD-hallgatójának tartozom köszönettel.

9 KOI: *A közigazgatás-tudományi...*, i. m., 265; KOI: *Közigazgatás-tudomány...*, i. m., 8–9. [28] pont.

10 VÁRHOMOKI-MOLNÁR Márta: *A közigazgatás szerződésai és a koncessziók Európában. PhD doktori értekezés*, ELTE ÁJK, Budapest, 2020, 313; VÁRHOMOKI-MOLNÁR Márta: *A közigazgatás szerződésai és a koncessziók Európában*, Wolters Kluwer, Budapest, 2021, 388.

11 TAMÁS András: *A hatósági szerződés* = BALOGH-BÉKESI Nóra, BOROS Anita, KOI Gyula, PATYI András et al.: *A hazai közigazgatási hatósági eljárási jog karakterisztikája*, szerk. BOROS Anita, PATYI András, Dialóg Campus, Budapest, 2019, 263.

12 VÁRHOMOKI-MOLNÁR: *A közigazgatás szerződésai és a koncessziók Európában. PhD doktori értekezés...*, i. m., 60.

A közszolgáltatás-szervezésben kötött szerződésekre a magánjogi szerződésektől eltérő jogi rezsim alakult ki, melyet a közigazgatási jogban helyeztek el a közigazgatási jogtudomány francia művelői.¹³ Az 1873-ban hozott *Blanco-ítélet* (a francia közigazgatási döntvényjogi irodalomban a mai napig elsőként idézett, legkorábbi még felvett döntés) szerint a közüzemek a közigazgatási szervezetrendszer részét képezik, s a velük szemben támasztott, szerződésen kívüli kár megtérítésére vonatkozó igény elbírálása a közigazgatási bíróság hatáskörébe tartozik. Az egyes jogvitákban hozott egyéb esetjogi döntések további elemekkel erősítették a közigazgatási bíróságok hatáskörét, ezzel kitöltve a közigazgatási szerződés fogalmát is.¹⁴ Az 1903-as *Terrier-ügyben* hozott ítélet közigazgatási tevékenységnek minősítette a közszolgáltatás-szervezést, függetlenül attól, hogy közhatalmi vagy szerződéses megoldást választott a közigazgatási szerv.¹⁵ Az 1910-es *Thérond-ügyben* kimondták, hogy minden olyan szerződés, amely a közszolgáltatás érdekét szolgálja, közigazgatási szerződésnek minősül.¹⁶ Az 1910-es *Compagnie générale Français des Tramways-ügyben* utaltak a közszolgáltatási szerződések módosíthatóságára a közérdekből adódóan, melynek körében a szükséges kiegészítéseket és módosításokat meg lehet tenni. A francia jogban az alábbi közigazgatási szerződésfajták ismeretesek: közbeszerzések (fr. *les marchés publics*); versenyjogi szerződések (fr. *les offres de concours*); állami kölcsönszerződések (fr. *les contrats d'emprunt publics*); közszolgáltatást delegáló szerződés (fr. *les contrats des délégation des services publiques*); köztulajdonnal kapcsolatos foglalkoztatási szerződés (fr. *les contrats d'occupation des domaines publiques*); köz- és magán-együttműködési szerződés/PPP-szerződés (fr. *les contrats de partenariat public-privés*); integrált vagy „in-house” szolgáltatási szerződés (fr. *les contrats de prestations intégrées ou „in-house”*).¹⁷ A polgári jogi szerződésekben nem jellemző feltételek, illetve az általános szerződési szabályoktól eltérő szerződéses rendelkezések megléte (fr. *clauses exorbitantes des droits commun*). Az 1956-os *Époux Bertin-ügy* óta alkalmazták a fenti tartalmi ismérveket, a joghatósági, a szerződéses felelősségi és a közmunkaügyi kérdéseket illetően is. Hatóság szerződhet hatósággal vagy magánszeméllyel is, a közérdek kiemelt, a magánérdek felettségét érvényesítő gondolati keretek mellett.¹⁸ A 2019-ben hatályba lépett (nemzetközi magánjogi, vagyis nem rendészeti értelemben vett) közrendi kódex (fr. *Code de la commande public*) számos szerződéses konstrukció (közbeszerzés, koncessziók, védelmi beszerzési, közszolgáltatást delegáló szerződés) mellett a bírói gyakorlatban kidolgozott, közigazgatási szerződésekre vonatkozó általános elveket is kodifikálta. Amennyiben a közszolgáltatást delegáló

13 NAGY: *i. m.*, 4. [7] pont.

14 Uo.; MARTIN LONG, PROSPER WEIL, GUY BRAIBANT, PIERRE DEVOLVÉ et al.: *Les grands arrêts de la jurisprudence administrative*, Dalloz, Paris, 2021, 5–8; HARMATHY Attila: *Közigazgatás, szerződés, gazdaságirányítás*, Akadémiai, Budapest, 1983, 29.

15 NAGY: *i. m.*, 4. [7] pont; HARMATHY: *i. m.*, 30.

16 NAGY: *i. m.*, 3–4. [7] pont; LONG, WEIL, BRAIBANT, DEVOLVÉ et al.: *i. m.*, 446–447; HARMATHY: *i. m.*, 30; KOI Gyula: *A francia szabályozási modell = A hazai közigazgatási hatósági eljárási jog karakterisztikája*, szerk. BOROS ANITA, PATYI ANDRÁS, Dialóg Campus, Budapest, 2018, 25–31.

17 LONG, WEIL, BRAIBANT, DEVOLVÉ et al.: *i. m.*, 98–99.

18 A közbeszerzés előképe, illetve párhuzamos fogalma a hadi és udvari szállítási szerződések, a közszállítások, részben a közmunkaügyek. A koncessziók előképe Tamás szerint az árenda. TAMÁS: *i. m.*, 264.

szerződést a helyi igazgatás szervei közszolgáltatás megvalósítása körében kötik, akkor a helyi önkormányzati törvény szabályai is figyelembe veendőek. A PPP-szerződések sajátos szabályai is a közbeszerzési szabályozás körében lettek elhelyezve, beillesztve a francia nemzeti szabályozást a különféle vonatkozó EU-irányelvek körébe.¹⁹

A német jog, azon belül is a német közigazgatási eljárásjog sajátos szabályozását valósítja meg a német közigazgatási eljárási törvény (ném. *Verwaltungsverfahrensgesetz*, röv. *VwVfG*), amely 1976. május 25-én került elfogadásra, és 1977. január 1-jén lépett hatályba. A *VwVfG* szabályozása előtt vitatott volt a német jogban, hogy a közigazgatás köthet-e szerződést, vagy ehhez kifejezett felhatalmazás szükséges. A törvény a szerződéses forma alapvető elfogadhatóságát mondta ki. (A XIX. századi német jog a szerződést hajlamosabb volt eleve magánjogi (vagyonjogi) jogintézményként kezelni, amely a közjogtól idegen, hiszen a közjog az állami hatalomgyakorlást, az impériumot testesítette meg: parancsolt, nem pedig egyezkedett.) A sajátos szerződéstípus elnevezése a közjogi szerződés (ném. *Öffentlich-rechtlicher Vertrag*), amely a francia jognál szűkebb, egyértelműen csak közjogi viszonyok körében köthető meg például adójogi, építési jogi, szociális vagy környezetvédelmi (szak)igazgatási ágazatokban. Ha a jogszabály kizárja, akkor közjogi szerződés nem hozható létre (a közép-európai és a kelet-európai államokban közjogi szerződést csak akkor lehet kötni, ha jogszabály azt kifejezetten megengedi, mintegy a poszt-szocialista jogi gondolkodás maradványaképp). A közjogi szerződések speciális fajtája az olyan szerződés, amelyben a hatósággal szerződő (magán)fél ellenszolgáltatás nyújtására vállal kötelezettséget. Bizonyos esetekben a hatóság azt is megteheti, hogy a közigazgatási (államigazgatási) aktus kibocsátása helyett azzal köt szerződést, akire nézve a közigazgatási (államigazgatási) aktus kibocsátása helyett azzal köt szerződést, akire nézve a közigazgatási cselekmény rendelkezést tartalmazna (alighanem ez inspirálta részben a magyar hatósági szerződést, azonban a német jogban ez az a eset nem külön szerződéstípus, és nem is főszabály). A kifejezett közigazgatási szerződésekben (ném. *Verwaltungsvertrag*) a jogviszony szabályozottabb, azonban a mozgástér tágabb az egyéb közjogi szerződésekhez képest, így az érintett felek érdekei jobban figyelembe vehetőek. Az egyoldalú közigazgatási aktusokhoz képest a közigazgatási szerződések tartalmát a polgár is jelentékenyen befolyásolhatja. A közjogi és közigazgatási szerződések semmisségére a német Polgári törvénykönyv (ném. *Bürgerliches Gesetzbuch*, röv. *BGB*) szabályai alkalmazandóak. Akkor is semmis a szerződés, ha olyan hibában szenved, amely alapján az azonos tartalmú közigazgatási aktus is semmis lenne. A német bírói joggyakorlat számára időnként kihívást jelent különösen az újabb típusú jogviszonyokat illetően a közjogi vagy a magánjogi jelleg kizárólagosságának megállapítása. Közjogi-közigazgatási jellegű az olyan szerződés, amelyben a közigazgatás olyan szolgáltatásra kötelezi magát, amelyet jellegénél fogva egy magánfél nem lenne képes nyújtani.²⁰

19 LONG, WEIL, BRAIBANT, DEVOLVÉ et al.: *i. m.*, 440–450; VÁRHOMOKI-MOLNÁR: *A közigazgatás szerződéséi és a koncessziók Európában. PhD doktori értekezés...*, *i. m.*, 70–71.

20 Ferdinand KOPP, Ulrich RAMSAUER: *VwVfG - Verwaltungsverfahrensgesetz. Kommentar*, C. H. Beck, München, 2017, 11–12; BOROS Anita, GAJDUSCHEK György, LÖVÉTEI István: *Németország közigazgatása = Az Európai Unió tagállamainak közigazgatása*, szerk. SZAMEL Katalin, BALÁZS István, GAJDUSCHEK György, KOI Gyula, Complex Wolters Kluwer, Budapest, 2011, 499–500, 506–507; BOROS Anita: *A német-osztrák szabályozási modell = A hazai közigazgatási hatósági eljárási jog karakterisztikája*, szerk. BOROS Anita, PATYI András, Dialóg Campus, Budapest, 2018, 31–34; VÁRHOMOKI-MOLNÁR: *A közigazgatás szerződéséi és a koncessziók Európában. PhD doktori értekezés...*, *i. m.*, 89–96.

A *spanyol jog* a francia joggal mutat rokonságot. Ennek alapján a közjogi szerződés vagy közszerződés (sp. *el contrato público*) esetében legalább a felek egyike közigazgatási szereplő, amely a szerződés tárgyát illetően közigazgatási jogkörben jár el. Az állam, vagy az állam közigazgatási szerve tehát a felek egyike. A közigazgatási szerződés (sp. *el contrato administrativo*) sajátossága, hogy a szerződés értelmezése, végrehajtása (valamint perfektuálása), illetőleg felmondása során a közigazgatás bizonyos előjogokat gyakorol, de ezen joggyakorlás nem jelentheti a közigazgatási szerv költségvetési egyenlegének „negatívba fordulását”. A szerződés tárgya a közjog hatálya alá tartozik. A közigazgatási szerződésben részt vevő közjogi fél lehet az állam, állami szerv, közigazgatási szerv, köztestület, bizonyos különös esetekben a belső közjog alá tartozó, közigazgatási feladatot megvalósító egyéb nem állami szerv is. A fentebb érintett általános kérdéseket egy jelentős jogszabály, A közszektor szerződéseiről szóló 2007/30. törvény (sp. *Ley de Contratos del Sector Público*) rendezi. A spanyol jogban az alábbi közigazgatási szerződésfajták ismeretesek: vállalkozási szerződés (sp. *los contratos de obras*); közmunkaügyi és koncessziós szerződések (sp. *los contratos de concesión de obras públicas*); szállítási szerződések (sp. *los contratos de suministro*); szolgáltatási-közszolgáltatási szerződések (sp. *los contratos de servicios*); köz- és magán-együttműködési szerződés/PPP-szerződés (sp. *los contratos de colaboración entre el sector público y el sector privado*).²¹

Az *angolszász jog* a kérdésben több sajátos megoldást is megvalósított. A mintaadó angol jog egyik fő megjelenési formája, a *common law* egyszerre magánjog és közjog is, így főleg az egyik sajátosság az, hogy a szerződés egyszerre létezik közjogi és magánjogi értelemben is. Magánjogi vonatkozásban a szerződés tehát egy adott ügylet közvetítője, míg közjogi szempontból kormányzási vagy szabályozási technika, meglévő igényeket elégít ki, ugyanakkor mindkét értelemben az állam működéséhez kapcsolódik. Az angol jogban a szerződés (szemben a francia vagy a német joggal, a „civilian tradition”, azaz a *ius civile*, vagyis a római jogi hagyományokat követő két nagy jogrendszer gondolkodásmódjával ellentétben) nem polgári jogi fogalom. (Nyilván a közigazgatási jog szempontjából a római jogi hagyományok azok magánjogias túlsúlya miatt kevésbé tudtak érvényesülni.) Az angol jogban nincs polgári törvénykönyv, így fel sem merül, hogy a szerződést a polgári jogból kellene eredeztetni. A *common law* a jogok és kötelezettségek vonatkozásában nem tesz különbséget a magánszemély vagy a közjogi jogalanyok között, míg a francia felfogás a közérdek és a magánérdek éles elválasztásán alapul.²² Az angol és egyéb angolszász jogokban a jogági megkülönböztetés bár ma már jobban jelen van, de magyarózóereje még mindig csekély, kevésbé jelentős. A szerződés bírósági módosítása az angol jogban nem lehetséges. Ugyanakkor a közfeladatok közigazgatás általi kiszervezése ma is jelentékeny témakör mind a brit, mind az amerikai szerzők

21 JOSÉ BAÑO-LEÓN: *La influencia de derecho comunitario en la interpretación de la ley de contratos de las administraciones públicas*. El Gobierno Español, Madrid-Valencia, 2021, 38, <https://www.cepc.gob.es/sites/default/files/2021-12/242822000151011.pdf> (letöltés ideje: 2023. 12. 15.); TEMESI ISTVÁN: *Spanyolország közigazgatása = Az Európai Unió tagállamainak közigazgatása*, szerk. SZAMEL Katalin, BALÁZS István, GAJDUSCHEK György, KOI Gyula, Complex Wolters Kluwer, Budapest, 2011, 418–419.

22 TAMÁS: *i. m.*, 264–265.

körében. A közigazgatással szembeni jogorvoslat az angolszász jogokban ugyanakkor korlátozott mértékű.²³ Az angolszász jog nem tartja számon kifejezetten a közjogi szerződés, közszerződés, közigazgatási szerződés vagy hatósági szerződés fogalmakat, legfeljebb csak a külföldi jogok esetében ismeri.²⁴ A *common law*, a precedensek jelentette bírói gyakorlat mellett az írott jogra alapított *statute law* vagy az *equity* tovább színezi a képet.²⁵ A kontinentális értelemben használt közjogi szerződések körében a PPP-szerződés ugyanakkor az angolszász jog kifejezett konstrukciója, akárcsak az in-house szerződés, de jelentős a közszolgáltatási szerződések szerepe is.²⁶

1.3. A hazai jogi rezsím elvi jellemzői

A XIX. századi német (és francia, olasz), valamint a XX. század hazai jogi fejleményei alapozták meg a közigazgatási szerződés honi megjelenését.²⁷ Az irodalomban itthon legkorábban Magyary Zoltán volt az a jogtudós, aki a közigazgatási szerződés fogalmat használta.²⁸ A másodlagos szakirodalom nem tér ki rá, de maga Magyary a közigazgatási szerződések példáiként két község, vagy város és megye, illetve város és állam közötti szerződéseket említi,²⁹ illetve ezt a példák említése nélkül két közigazgatási

23 VÁRHOMOKI-MOLNÁR: *A közigazgatás szerződesei és a koncessziók Európában. PhD doktori értekezés...*, i. m., 141–142, 155–156, 185–186.

24 BRYAN A. GARNER: *Black's Law Dictionary*, West Group, St. Paul (Minn.), 1999, 44–47, 67–68, 318–327.

25 IMRE Miklós, KOI Gyula: *Az Egyesült Királyság közigazgatása = Közigazgatás az Európai Unió tagállamaiban. Összehasonlító közigazgatás*, szerk. LŐRINCZ Lajos, Unió, Budapest, 2006, 23–107; IMRE Miklós, KRISTÓ Katalin: *Az Egyesült Királyság közigazgatása = Az Európai Unió tagállamainak közigazgatása*, szerk. SZAMEL Katalin, BALÁZS István, GAJDUSCHEK György, KOI Gyula, Complex Wolters Kluwer, Budapest, 2011, 99–158.

26 KOI Gyula, TORMA András, VARGA Zs. András: *Public-Private Partnership in Hungary = Partenariats public-privé: rapports du XVIIIe congrès de l'Académie Internationale de Droit Comparé. Public-Private Partnership: Reports of the XVIII Congress of the International Academy of Comparative Law*, ed. François LICHÈRE, Bruylant, Bruxelles, 2011, 353–395. A tanulmány – e sorok írója által jegyzett – (a PPP történetét, a PPP-szerződések összehasonlítását tartalmazó rész) magas színvonalát a PPP témakör főelőadója külön is kiemelte. Az angolszász irodalom felveti, hogy a fogalom az 1940-es években jelent meg az USA-ban, de a fogalom angliai területen történt megjelenése közismertebb és elismertebb. „La rapport hongrois se penche, de manière assez inédicté, sur les origines de PPP dans différentes littératures.” François LICHÈRE: *Rapport général = Partenariats public-privé: rapports du XVIIIe congrès de l'Académie Internationale de Droit Comparé. Public-Private Partnership: Reports of the XVIII Congress of the International Academy of Comparative Law*, ed. François LICHÈRE, Bruylant, Bruxelles, 2011, 5; KOI Gyula: *Az angolszász szabályozási modell = A hazai közigazgatási hatósági eljárási jog karakterisztikája*, szerk. BOROS Anita, PATYI András, Dialóg Campus, Budapest, 2018, 35–44.

27 TAMÁS: i. m., 264; KOI Gyula, VÁRHOMOKI-MOLNÁR Márta, IVÁN Dániel, SZILVÁSY György Péter et al.: *IV. könyv A közigazgatási szerződések*, Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás ReNEUAL különszám 2017/2. Klsz. 134–179; KOI Gyula, IVÁN Dániel: *Subcontracts*, Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás ReNEUAL angol különszám 2018/3. Klsz. 100–109.

28 NAGY: i. m., 5. [12] pont; PAPP Tekla: *Gondolatok és észrevételek a közjogi (közigazgatási) szerződés kapcsán = Úó: Atipikus szerződések*, HVG-Orac, Budapest, 2019, 35.

29 MAGYARY: i. m., 587–588.

jogi személy közötti közigazgatási tárgyú szerződésként összegzik.³⁰ (Érdemes lenne áttekinteni, hogy ilyen szerződések mennyiben maradtak fenn a városi, esetleg az országos gyűjtőkörű levéltárainkban, tekintettel a m. kir. Közigazgatási Bíróság iratanyagának szomorú pusztulására, illetve az itt-ott sporadikusan fennmaradt közigazgatási bírósági ítéletek csekélyebb számára, az ilyesfajta emléktanyag ugyanis új távlatokat nyithatna. A közigazgatási bírósági iratanyagok sajnálatos, alapvetően a mai Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára³¹ jogelődje 1956-os leégéséből eredő eliminálását némileg ellensúlyozza a bőséges és példaszzerű feldolgozású döntvényjogi³² irodalom.)³³ A jogirodalom is utal már ekkoriban létező közigazgatási szerződésekre, tehát nemcsak tudományos, hanem élő jogi fogalom volt a közigazgatási szerződés, ha Magyar előtt nem is illették külön névvel.³⁴ Azonban szükséges megjegyezni, hogy a korábbi szerzők munkáinak átolvasása kecsegtethet eredménnyel. Récsi Emil 1854–1855-ös első hazai közigazgatási jogi egyetemi tankönyvében, a *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve* IV. kötetében ugyan nem közigazgatási szerződéseket vizsgál, hanem kereskedelmi szerződések néven egykori kétoldalú nemzetközi jogi aktusok (az 1718-as osztrák–török kereskedelmi szerződés, valamint az 1846. július 4-i osztrák–orosz kereskedelmi szerződés) tanulságait vonja le a kereskedelmi igazgatás számára.³⁵ A szocialista időszak kapcsán egyes szerzők a jogintézmény száműzéséről beszélnek,³⁶ ugyanakkor államigazgatási megállapodás (államigazgatási szerződés) néven szűk körben, államigazgatási szervek nem államigazgatási jogi aktusaiként létezett. Ekkor a közszolgáltatási szerződések (mint polgári jogi szerződések), illetve a tanácsai szervek és más társadalmi szervek együttműködése körében vagy az államigazgatási szervek kutatókkal kötött kutatási szerződésai formájában létezett, szintén polgári jogi alapokon. Közös objektum létrehozására államigazgatási szerv és gazdasági

30 PAPP: *i. m.*, 35; NAGY: *i. m.*, 5. [12] pont; ROTHERMEL Erika: *Hatósági szerződés* = HAJAS Barnabás, LAPSÁNSZKY András, PETRIK Ferenc, ROTHERMEL Erika et al.: *Az általános közigazgatási rendtartás magyarázata. A közigazgatási eljárás szabályai* I., szerk. PETRIK Ferenc, HVG-Orac, Budapest, 2017, 211.

31 KOI Gyula, SCHWEITZER Gábor: *Levéltári kutatás = Empirikus jogi kutatások*, szerk. JAKAB András, SEBŐK Miklós, Osiris, Budapest, 2020, 477–494.

32 LENGYEL József, VÖRÖS Ernő: *A közigazgatási bírósági törvény magyarázata. A m. kir. Közigazgatási Bíróság új és legújabb anyagi jogi, hatásköri és eljárási joggyakorlata általános közigazgatási, adó- és illetékügyekben* I–VI, szerzői kiadás, Budapest, 1935–1942, xl, ix, 2362; xv, iv, 1254; xv, 1411; BORSOS Endre, SZABOLCSKA Mihály: *A m. kir. Közigazgatási Bíróság Általános Közigazgatási Osztálya érvényben levő döntvényeinek és jogegységi megállapodásainak és elvi határozatainak gyűjteménye 1897–1941*, I–IV, Szerzői kiadás, Budapest, 1937–1941, 559, 471, 696, 453.

33 KOI Gyula: *A közérdek, mint érték a közigazgatásban = Az állam és a jog alapvető értékei* I., szerk.: SMUK Péter, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr, 2010, 188–190.

34 BARABÁS Gergely, FAZEKAS Marianna, PETROVICS Zoltán: *Kp. 4. § (7) bekezdés 1-3. pontjai = Kommentár a közigazgatási perrendtartáshoz*, szerk. BARABÁS Gergely, F. ROZSNYAI Krisztina, KOVÁCS András György, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018, 75; ROTHERMEL: *i. m.*, 216.

35 RÉCSI Emil: *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve az ausztriai birodalmi törvényhozás jelen állása szerint különös tekintettel Magyarországra* IV. Földművelési, ipar-, kereskedelmi és közlekedési ügyek; tökéletes betűsoros tárgymutatóval az egész munka tartalmáról, Heckenast Gusztáv, Scheiber Nyomda, Pest, 1855, 183–194.

36 ROTHERMEL: *i. m.*, 211.

szervezetek között kötött államigazgatási megállapodások körében a mai értelemben vett közigazgatási jelleg valamelyest érvényesült.³⁷

A közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény (Kp.) 4. § (7) bek. 2. pontja a közigazgatási szerződést már nem doktrinális, azaz jogtudományi elvi jellegű tételé, hanem legális, tehát jogszabályban meghatározott, körülírt fogalmisággá teszi:

„4. § (7) E törvény alkalmazásában [...]

2. közigazgatási szerződés: a magyar közigazgatási szervek között közfeladat ellátására kötött szerződés, vagy megállapodás, továbbá az a szerződés, amelyet törvény, vagy kormányrendelet annak minősít.”

A közigazgatási szerződéssel kapcsolatos valamennyi jogvita, per a Kp. hatálya alá tartozik. Ebbe beleértendő a közigazgatási szerződéssel kapcsolatos kártérítési, érvénytelenségi és minden egyéb per.³⁸ Ágazati jogszabályok nemcsak a közfeladat, hanem közhatalom gyakorlására is megengedi a közigazgatási szerződés kötését – hatósági szerződés, településrendezési szerződés is szóba jön.³⁹ A közigazgatási szerződések vonatkozásában is megnyílt a perindítás lehetősége.⁴⁰ A hazai közigazgatási szerződési tipológia nem nevezhető olyasminek, mint amiben a jogtudomány egyértelműen megállapodásra jutott. Kijegecesedett rendszertan helyett nem kellően leülepedett nézetek uralkodnak a kérdésben. Rendszerező kategorizálások, felsorolásszerű ismeretek, illetve fragmentált megközelítések különíthetőek el egymástól.⁴¹ A hatósági szerződés mellett közigazgatási szerződés még a közterület-használati szerződés; az állami támogatási szerződés, a közbeszerzési szerződés, a koncessziós szerződés és a közszolgáltatási szerződés.⁴² A helyi önkormányzatok társulási megállapodásai és hatáskör-átvállalási megállapodásai is e körbe sorolhatóak.⁴³

2. A hatósági szerződés

2.1. Általános megállapítások a hatósági szerződésről

Kifejezetten a hatósági szerződéshez hasonló konstrukciót a külföldi jogok nem ismernek, szoros értelemben előzménye nincs.⁴⁴ A hatósági szerződés kifejezést

37 BERÉNYI Sándor: *Az államigazgatási szervek nem államigazgatási jogi aktusai* = BARACZKA Róbertné, BERÉNYI Sándor, IVANCSICS Imre, SZAMEL Lajos, *Magyar államigazgatási jog. Általános rész*, szerk. BECK György, CZÉH György, lekt. RAFT Miklós, BM Könyvkiadó, Budapest, 1984, 580–581; BERÉNYI Sándor: *Az államigazgatási megállapodások* = BARACZKA Róbertné, BERÉNYI Sándor, IVANCSICS Imre, SZAMEL Lajos, *Magyar államigazgatási jog. Általános rész*, szerk. BECK György, CZÉH György, lekt. RAFT Miklós, BM Könyvkiadó, Budapest, 1984, 594–596.

38 BARABÁS, FAZEKAS, PETROVICS: *i. m.*, 73–74.

39 *Uo.*, 68.

40 HORVÁTH E. Írisz: *Általános rendelkezések* = HORVÁTH E. Írisz, MUDRÁNÉ LÁNG Erzsébet, PETRIK Ferenc, ROTHERMEL Erika et al.: *A közigazgatási perrendtartás magyarázata. A közigazgatási eljárás szabályai II.*, szerk. PETRIK Ferenc, HVG-Orac, Budapest, 58.

41 PAPP: *i. m.*, 36.

42 NAGY: *i. m.*, 11–18. [30]–[53] pontok.

43 PAPP: *i. m.*, 37–38.

44 TAMÁS: *i. m.*, 266.

a magyar közigazgatási jogról írt vezető angol nyelvű kézikönyv az *administrative agreement* kifejezéssel adja vissza.⁴⁵ A hatósági szerződés az egyetlen közhatalmi aktust⁴⁶ helyettesítő szerződésünk az IJOTEN Közigazgatási szerződés szócikke szerint. A kérdéssel foglalkozó polgári jogászok részben a legszűkebb kategóriájú, sajátos közigazgatási szerződésnek tekintik a hatósági szerződést, felvetve, hogy a hatósági szerződés magánjogi szempontból nem minősül közigazgatási szerződésnek.⁴⁷ A ReNEUAL Modellszabályok elemzői az uniós hatóságok, illetve az EU-szervek, és a magánjogi jogalanyok közötti megállapodásokat, illetve a tagállami közigazgatások polgári jogba tartozó tevékenysége révén keletkező szerződéseket tartja számon ekként.⁴⁸ A hatósági szerződés kérdésével a magyar bírói gyakorlat is foglalkozott kisebb terjedelemben.⁴⁹ Mivel korábban a közigazgatás működésének tipikus formája az egyoldalú közhatalmi, szuprematív aktuskibocsátás volt (és ma is ez a főszabály), így sokáig elképzelhetetlen volt a közigazgatási szerv és a vele sem szervezeti, sem tulajdonosi viszonyban nem álló ügyfél közötti szerződés (bármifajta megállapodás, egyezkedés). A 2004. évi CXL. törvény, A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló előző közigazgatási eljárási törvény, a Ket. vezette be a közigazgatási szerződést. A jelenleg hatályos 2016. évi CL. törvény, az Általános közigazgatási rendtartás, az Ákr. 92–93. §§-aiban szabályozott hatósági szerződés szabályai szerint: „92. § (1) Jogszabály lehetővé teheti vagy előírhatja, hogy a hatóság a hatáskörébe tartozó ügynek a közérdek és az ügyfél szempontjából is előnyös rendezése érdekében határozathozatal helyett az ügyféllel írásban hatósági szerződést kössön. A hatósági szerződés közigazgatási szerződés.”

45 RIXER Ádám: *Hungarian-English Vocabulary = Hungarian Public Administration and Administrative Law*, eds. PATYI András, RIXER Ádám, co-ed. Koi Gyula, Schenk Verlag, Passau, 2014, 541–547.

46 A közigazgatási szerződés elvi háttérét sok tekintetben a közigazgatási aktus (fr. *acte administratif*, ném. *Verwaltungsakt*); a közigazgatási cselekmények tana, azaz a közigazgatási aktustan (ném. *Aktenlehre*) adja. A francia aktustan alapvetően az egyoldalú közigazgatási aktusokat (fr. *actes administratifs unilatéraux*) és a közigazgatási szerződéseket (fr. *actes administratifs*) foglalja magában. Cédric MILHAT: *Recherche sur l'exécution des actes administratifs par voie de justice* (Thèse), Presses Université Bordeaux IV, Bordeaux, 2003, 200; Cédric MILHAT: *L'acte administratif. Entre processus et procédure*, Editions du Papyrus, Paris, 2007, 298; Reimund SCHMIDT-DE CALUWE: *Der Verwaltungsakt in der Lehre Otto Mayers: staatsrechtliche Grundlagen, dogmatische Ausgestaltung und deren verfassungsbedingte Vergänglichkeit*, Mohr Siebeck, Tübingen, 1999, xxii, 333; Ingo RICHTER, Gunnar Folke SCHUPPERT: *Verwaltungsakt = UöK: Casebook Verwaltungsrecht*, C. H. Beck, München, 2000, 194–317. Az egyéb irodalmak felsorolására: Koi Gyula: *Acting of Public Administration – The Study of Administrative Acts* [Proposal of Research NKFIH OTKA K-124711. (rejected), principal investigator: Koi Gyula; participants: TAMÁS András, IVÁN Dániel], NKFIH OTKA, Budapest, 2017, 13.

47 PAPP: *i. m.*, 35. főszöveg és 276. vj.

48 Koi, VÁRHOMOKI-MOLNÁR, IVÁN, SZILVÁSY et al.: *i. m.*, 135, 174, 177. Kiegészítő megállapítás a sokszerzős fejezetben belül, hogy a hatóságok között létrejövő szerződésekre a ReNEUAL Modellszabályok csak abban az esetben vonatkoznak, ha a hatóság úgy jár el, ahogyan egy magánjogi jogalany is eljárhatna. A két közigazgatási szerv által kötött közigazgatás-szervezési megállapodásokra a ReNEUAL Modellszabályok csak akkor alkalmazandóak, ha a IV-1 (1) c) pontban írt feltételek a megállapodás sajátos jellegét illetően érvényesíthetőek. Erre: *Uo.* 138–139. Vö.: PAPP: *i. m.*, 35. főszöveg és 279. vj.

49 BDT 2013.2870; KGD 2014.15; KGD 2015.90; KGD 2017.76; BDT 2017.3731. Erre: *Uo.* 38. főszöveg és 277. vj.

Az IJOTEN szócikk rámutat, hogy a hatósági szerződés helyett tehát akár hatósági határozatot is hozhatna a közigazgatási szerv, de mind a saját szempontjából, mind az ügyfél számára előnyösebbnek ítéli a szerződéses feladatmegoldást. A civiljogi kritika szerint azonban ez a megállapodás semmiben nem felel meg a szerződés feltételeinek, mert a felek között alá-fölérendeltség van (a közigazgatás impériumából, azaz közhatalom-gyakorló jogositványából kifolyólag). Így tehát nincs (vagy kisebb mértékű) a szerződési szabadság, a jogositványok nem egyenértékűek, lényegében tehát ez egy ügyfélre kényszerített, kétoldalú aktus köntösébe bújtatott diktátum. A közjogászok szerint hatósági szerződés a közigazgatási szerződések „szélsőértéke”. Azonban a hatósági szerződés is szerződés, a felek közös akaratelhatározásán alapul, hiszen az ügyfél dönthet úgy, hogy nem vállalja a szerződésben foglaltakat, vagy azokkal a feltételekkel nem ért egyet, amelyeket a hatóság a szerződésbe foglalna. A hatósági szerződésben tehát számos tipikus magánjogi kellék nem jut kifejezésre (a felek megválasztásának a szabadsága, a típuszabadság és a tartalom szabadsága egyaránt jelentősen korlátozott). A hatósági szerződés esetében a hatóság szerződésben többnyire olyan feltételeket rögzít, amelyeket egyébként hatósági határozatba nem szokás belefoglalni. Azaz mindkét fél számára tartalmaz előnyöket, de ezek mértéke eltérő. A hatósági szerződésben nem érvényesül az alá-fölérendeltség (a szervezeti jellegén vagy tulajdonosi hatalmon alapuló jogviszonyokban azonban ez lehetséges). A jogviszonyban magában jelen van a hatóság fölérendelt jellege (szupremáciája), tekintettel arra, hogy a szerződés megkötésének esetén a közigazgatás visszatérhet az egyoldalú hatósági aktus kibocsátásához. Az Ákr. a hatósági szerződés vonatkozásában kimondja, hogy a benne nem szabályozott kérdésekben a Ptk. szerződésre vonatkozó szabályait kell alkalmazni.⁵⁰

A hazai jogirodalom a hatósági szerződést a közigazgatási szerződés egyik sajátos vagy különleges alakzatának tartja. A szerzők egyike szerint a magyar jogi gondolkodás a szerződés fogalmát szinte kizárólag annak civiljogi jelentéséhez társítja, azaz a szerződés polgári jogi fogalmából indul ki. Azonban a nemzetközi közjogban is jelentős a szerződések szerepe, illetve a szerződés közjogi alapintézmény is. Ugyan elterjedt vélemény nálunk, hogy a közjog „magánjogiasodik”, esetleg „kontraktualizálódik”, mindez mégsem változtat azon a tényen, hogy a szerződés nem „idegen újszerűség” a közjogban, legfeljebb felhasználási lehetőségei bővülnek. Utal a jogtudói vélemények köre arra is, hogy a nemzetközi szerződések sem újdonságok, és aligha vélhetőek nem közjogi szerződéseknek. (Érdeemes visszagondolni itt a fentebb általunk említett Récsi Emil-féle, a Bach-rendszer kereskedelmi igazgatásában vizsgált nemzetközi közjogi szerződések hordozta tanulságokra.) A XIX. századi német vagy a XX. századi magyar közjogi gondolkodás is hajlamos volt a szerződést eleve magánjogi (vagyonjogi) jogintézménynek vélni.⁵¹

A másodlagos szakirodalom egyetért abban, hogy szorosabb értelemben a hatósági szerződés a korábban említett Ket. 2004-es megalkotása óta létezik.⁵² Azonban a bírósági gyakorlat már az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957.

50 NAGY: *i. m.*, 11–12. [30]–[31] pontok.

51 TAMÁS: *i. m.*, 264.

52 *Uo.*, 266; FORGÁCS Anna: *Hatósági szerződés = Kommentár az általános közigazgatási rendtartáshoz*, szerk. BARABÁS Gergely, BARANYI Bertold, FAZEKAS Marianna, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018, 591.

évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről szóló 1981. évi I. tv. (Áe.)⁵³ hatálya alatt megalkotott a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. tv. (Flt.) 21. § (1)-(2) bekezdésében szabályozott megállapodást közigazgatási szerződésnek minősítette (Legf. Bír. Kfv. II.28.464/1997/8.). Ez a mai hatósági szerződés előképe volt.⁵⁴ A hatósági szerződés lényege szerint nem magánjogi, hanem különleges szerződés. A szerződés szabályai alapvetően anyagi jogi, és nem eljárásjogi szabályok, így tehát a szerződéses szabályokat elsősorban az anyagi jog regulálja alapvető jelleggel. Az anyagi jogi jogszabályok hiányát (alulszabályozottságot vagy gyengébb elméleti alapjait) eljárásjogi szabályokkal pótolni nem lehet. Ha az anyagi jogi szabályok hiánytalanul adóttak, akkor számításba vehető, hogy eljárásjogi érvényesítésük milyen eljárásjogi eszközökkel lehetséges. A magyar közigazgatási anyagi jog szabályai jelenleg nem kifejezetten úgy előírtak, hogy valamennyit hatósági szerződésbe lehetne is foglalni, így azok többnyire hatósági döntéshozatalra, és nem szerződések perfektuálására alkalmasak – mutat rá a hazai szakirodalom. Valós megállapítás az, ha ugyanazt a döntést meg lehet hozni határozattal vagy hatósági szerződéssel, akkor e megkülönböztetésnek valós alapja nincs. Ha jogszabály lehetővé teheti vagy előírhatja (kötelezővé teheti), a hatóság a hatáskörébe tartozó ügynek a közérdek és az ügyfél szempontjából is előnyös rendezése érdekében határozathozatal helyett az ügyféllel írásban hatósági szerződést köthet. Az első fokon eljáró hatóság azonban akkor is a közérdek és az ügyfél szempontjából is előnyös rendezésre köteles törekedni, ha határozatot hoz, és nem szerződést köt – állapítja meg a jogirodalom.⁵⁵ Azonban azt is figyelembe kell venni, hogy ha az ágazati jogszabály (a különös részi szabályozás) szerint a hatósági szerződés megkötése kötelező, az már nem a határozathozatal alternatívája, hanem a döntés egyedül lehetséges formája).⁵⁶

2.2. A hatósági szerződés megkötése

A szerződéskötés feltételei körében, mint korábban is említésre került, a hatósági szerződés a határozat alternatívája. A hatósági szerződést a hatósági határozat meghozatala helyett kötik. A hatóság akkor dönt a szerződés mellett, ha a szerződés mind a közérdek, mind az ügyfél szempontjából előnyösebb kell hogy legyen, mint a határozathozatal, így közhatalmi kötelezés helyett a szerződéskötés mindkét fél érdekét ki

53 Koi Gyula: *A közigazgatási hatósági eljárás első nagy módosított kódexe, az 1981. évi I. törvény, az Áe. Tradíció és változás az államigazgatási eljárás(jog) jogdogmatikai alapjellegzettségében*, Közigazgatási Eljárásjogi Közlemények, 2022/2, 36–59, https://www.keje.hu/wp-content/uploads/2023/02/KEJK_2022_.pdf?fbclid=IwAR2ahm0-Q5gZOGhSfEzB8WBLslQ81M6n9AM5kCvh_8Kwr4NlsN788iPBijs#page=36 (letöltés ideje: 2023. 12. 15.). A jogi karakterisztikaelméletre: Koi Gyula: *A szabályozási karakterisztika mibenléte = A hazai közigazgatási hatósági eljárási jog karakterisztikája*, szerk. BOROS Anita, PATYI András, Dialóg Campus, Budapest, 2018, 11–24.

54 FORGÁCS: *i. m.*, 592.

55 TAMÁS: *i. m.*, 266.

56 FORGÁCS: *i. m.*, 592; ROTHERMEL: *i. m.*, 212–213. Ennek példája, amikor ágazati szabály írja elő, hogy a közterületek és az állam tulajdonában álló egyéb ingatlanok hasznosítására hatósági szerződést kötnek [lásd A mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény 19/O. § (2)/E. cím Hatósági szerződés] szövegét].

kell hogy elégítse, kiegyensúlyozott feltételrendszer mellett.⁵⁷ A hatósági szerződés a közigazgatásban a mellérendeltség példája, ahol az ügyfelek egyenlő partnerként történő kezelése a hatósági szupremácia (részleges) korlátja. A hatósági szerződés egyszerre hordoz közigazgatási és polgári jogi sajátosságokat. Bár érvényesülnek a magánjog kötelmi jogi szabályai, a hatósági szerződés mégsem polgári jogi szerződés.⁵⁸ A jogalkotó a hatósági szerződés rendszertani helyét meghatározta azzal, hogy közigazgatási szerződésnek nyilvánította azt, a mellérendeltségi szabályok gyengítése mellett. Ahogy azt az általános kérdések vizsgálatakor említettük, a hatósági szerződés tartalmát elsősorban az anyagi jogszabály határozza meg. Az Ákr. a hatósági szerződés kellékeit, formai szabályait is listázza. Fontos a szerződés tárgyának meghatározása is, mivel a határozat esetében a hatóság egymaga jelöli meg, mire irányul a döntése, míg a szerződés esetében e körben is szükséges a konszenzus. Kiemelt a hatóság és az ügyfél pontos megjelölése, illetve a szerződés teljesítéséhez szükséges adatok. A szerződésben azok a jogok és kötelezettségek rögzíthetők, amelyek a határozatban előírhatók lettek volna (az ügy tárgya), ideértve a szakhatósági állásfoglalást.⁵⁹ A jogok és kötelezettségek teljesítésével kapcsolatos viták rendezése először egyeztetés útján oldható fel. A szerződést lehetővé (vagy kötelezővé) tevő ágazati jogszabály egyéb adatok feltüntetését kötelezővé teheti, vagy feltételeket írhat elő, ezeket kikötésként be kell építeni. Ha az ügyfél többletkötelezettséget vállal, szerződésszegés esetére további garanciát is kell vállalnia. A szerződést, a határozathoz hasonlóan, a többi ügyféllel is közölni szükséges.⁶⁰

Az *alávetési nyilatkozat* a hatósági szerződés létrejötte körében a többletkötelezettség vállalását jelenti az ügyfél részéről. Ez olyan típusú vállalás, amelyre az ügyfél hatósági határozattal egyébként nem kötelezhető. Az ügyfél a hatósági szerződésben nyilatkozik a saját jövőbeli szerződésszegése esetére arról, hogy aláveti magát a törvényi jogkövetkezményeknek (Ákr. 93. § (3) bek.).⁶¹

A *szerződés érvényessége* az érvényességi kellékek függvénye. Ilyen a már említett kötelező tartalmi elemeken túl a vizsgált szakhatósági hozzájárulás és az alávetési nyilatkozat is.⁶²

Az *egyéb ügyfelek helyzete* a korábbi Ket. és a jelenlegi Ákr. szabályozását illetően eltérő. A Ket. 76. § (4)–(6) bek. három esetet (esetleges feltételt) nevesített a hatósági szerződést illetően: a szakhatósági állásfoglalást, a harmadik személy hozzájárulását és a felügyeleti szerv hozzájárulását. A felügyeleti szerv hozzájárulását az Ákr. elhagyta, a szakhatósági állásfoglalást a hatósági szerződés kötelező elemévé tette. A szerződést kötő személyek és a hatóságon kívüli harmadik személyek jogait illetően a Ket. előzetes hozzájárulása helyett az Ákr. utólagos megtámadási lehetőséget biztosít.⁶³

57 ROTHERMEL: *i. m.*, 213.

58 FORGÁCS: *i. m.*, 591.

59 ROTHERMEL: *i. m.*, 213.

60 *Uo.*, 214.

61 FORGÁCS: *i. m.*, 594.

62 *Uo.*, 595.

63 *Uo.*, 595–596.

2.3. A hatósági szerződés módosítása és teljesítése

A *hatósági szerződés módosítása* a felek számára reparációs lehetőséget biztosít. Ennek oka nemcsak új tény felmerülése, hanem olyan megváltozott körülmények, amelyek ha korábban fennálltak volna, befolyásolták volna a szerződés tartalmát (*clausula rebus sic stantibus*). A módosítást bármelyik fél, tehát a hatóság is kezdeményezheti, ahogy ezt a közigazgatási eljárási törvény szabálya is kimondja (Ákr. 93. § (1) bek.). A módosítás meghíúsulása esetén is megnyílik az út a közigazgatási bíróság előtt lefolytatott közigazgatási per irányába. Bár általában csak az ügyfél jogosult a közigazgatási per indítására, a szerződéses jellegből eredően ez a jog a hatóságot is megilleti. A közigazgatási per megindítása nem bír halasztó hatállyal a végrehajtást illetően.⁶⁴

3. Fenntarthatóság, reziliencia

A hazai jog és a jogtudomány csak részben tudott alkalmazkodni a fenntarthatóság⁶⁵ jelentette kihívásokhoz. A fenntarthatóság a jelenkor társadalom-, természet- és mérnöki tudományainak is egyik kulcsfogalma, amely a jogtudományban is keresi helyét. A fenntarthatóság, a fenntartható fejlődés fogalmának megjelenése az 1990-es évektől számítható.⁶⁶ A sokféle megközelítés közül a mi számunkra a fenntartható állam és társadalom képe a leglényegesebb. Egyik fő célkitűzésünk annak vizsgálata, hogy a jog (azon belül a jogalkotás, a kodifikáció, a nagy jogágak, illetve az egyes releváns jogterületek) képes-e a fenntartható állam és társadalom számára eszközként szolgálni, és pontosan milyen módon. A fenntartható állam és társadalom működésének egyik legszélesebb térsége maga a közigazgatás. Az egyes politikai aktorokban felmerülő, állam nélküli társadalom gondolata, az egyre anarchikusabb nemzetközi viszonyok, az egyre inkább eszkalálódó, határokon átnyúló katonai konfliktusok felidézhetik bennünk az állam elhalásának akár kataklizmák általi, akár beháborúk, világjárványok kiváltotta belső válságok által megalapozott tényét.

64 ROTHERMEL: *i. m.*, 215.

65 BOROS Anita: *A fenntarthatóság kérdése a magyar közbeszerzési jogalkalmazásban, különös tekintettel az állami tulajdonú gazdasági társaságok gyakorlatára*, Közbeszerzési Szemle, 2017/1, 47–56. A fenntarthatóság, a magánjogi közbeszerzési jogorvoslatok, a közbeszerzési szerződés érvénytelenségének megállapítása iránti per és az egyéb polgári perek kérdésére: BOROS Anita: *A Közbeszerzési Döntőbizottságok és a közbeszerzési tárgyú perek*, NKE ÁNTK, Budapest, 2021, 68, 60–62; VÉRTESY László: *Gondolatok a fenntartható fejlődésről = Studia in honorem Tanka Endre*, szerk. SZÉCSI Gábor, Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, 2010, 15–25; BUKOVICS István, BESENYEI Mónika, SZAKÁCS Gábor, RAKONCZAI Éva: *Fenntarthatóság = A jó állam mérhetősége. Tanulmányok*, szerk. KAISER Tamás, KIS Norbert, Budapest, NKE – Jó Állam Kutatóműhely, 2014, 141–166; Koi Gyula: *Sustainability and law* [Proposal of Research NKFIH OTKA K-135979. (contract), principal investigator: Koi Gyula; participants: BOROS Anita (previous principal investigator), IVÁN Dániel; STANKOVICS Petra, VÉRTESY László], NKFIH OTKA, Budapest, 2020, 1–4.

66 BESENYEI Mónika: *Megoldási javaslatok a XXI. századra: a fenntartható fejlődés = A fenntartható fejlődés, és az állam feladatai*, szerk. BARANYAI Gábor, CSERNUS Dóra Ildikó, Dialóg Campus, Budapest, 2019, 77–80.

Az adaptáció és a reziliencia tehát a jó gyakorlatok figyelembevételével fokozható. A reziliencia a jog alkalmazkodóképességét jelenti. Azonban ez nem eleve adott, és talán nem is a jog legjellegzetesebb sajátossága. Vladár Gábor mondta, hogy a jog kullog az élet után, illetve hogy a jog elhajlása az élettől a merev, rigid, olykor a gyakorlattól elrugaszkodott szabályok okán adottság.⁶⁷ A nemzetközi környezet vizsgálatán alapuló kutatásoknak meg kell vizsgálniuk, hogy a jog eszközei mennyiben segíthetik elő a hazai, valamint a nemzetközi fejlődést. Kérdés ebben a képletben a közigazgatási jog, a környezetjog, illetve a fenntarthatósági jog szerepe, viszonya. Számolni kell a kellően még körül nem határolt, kialakulóban lévő fenntarthatósági jog mint jogág, és jogi rezsim mint adaptív, párbeszédet igenlő és reziliens típusú jogterület megerősödésének szerepével. Ugyanakkor ma már a fenntarthatóság nem értelmezhető csupán környezettudományi, vagy a jogtudományon belül környezetjogi fogalomként. A tapasztalat az, hogy a fenntarthatóság az egyes nemzetek jogalkotásában újabb és újabb jelentésárnyalatokat vesz fel. A reziliencia mint a jog reagáló- és reakcióképesége nyilván erősebben jelenik meg a társadalmak gondolati horizontján kérdésként a „poliválság” korában. A válságkomplexum egyszerre hordozza egy nukleáris támadástól való szorongás, a világjárvány (újra kitörése), az atomhatalmak egyike által indított speciális katonai művelet jelentette, az euroatlanti térségben hullámaait vető háborús kihívás, az olajfák alatt a nemzetközi terrorizmus által kirobbantott humanitárius katasztrófa képét ugyanúgy, mint a migráns- és menekültválság kihívásait, illetve az eltérő nemzeti és vallási kultúrák nagyvárosi körülmények közötti együttélésének súlyos problémáit főként a magasan fejlett nyugati társadalmakban. Mindezt tetézi a méretében és lakosságában is második kontinens egyes államait érintő éhezés, a vonalzóval meghúzott, a különféle népelemek elhelyezkedését, a törzsi jogok sajátosságait figyelembe nem vevő belharcok által kiváltott konfliktus, illetve a meg-megújuló világgazdasági olaj-, benzin-, érc-, energiahordozó- és nyersanyagválságok sora. Nem hanyatlik ugyanakkor a különféle ideológiák szerepe sem (újmarxista, újfasiszta, cionista, anticionista, radikális iszlám, ateista, woke, nőjogi, LMBTQ, melegjogi, transzjogi mozgalmak vagy olyan emberi jogi civilszervezetek, mint például a Black Lives Matter), amelyek gyakran csak tovább szítják a meglévő konfliktusokat. Kérdés, hogy az új problémák megválaszolására a jog sajátos dogmatikai rendszere mennyiben alkalmas, bár az kétségtelen, hogy figyelmen kívül nem hagyható, és egyéb eszközökkel aligha felváltható, miként súlya is lényegesen jelentősebb a jogi kérdések megoldása kapcsán bármiféle empirikus adatbázis, *legal mapping*, nem jogdogmatikai alapú kvalitatív vagy kvantitatív esettanulmány jelentette megoldásnál. Egyes kisebb-nagyobb dogmatikai hibái ellenére egy válságos helyzetben a hatósági szerződés jelenthet egyfajta megoldást az állam által támogatott foglalkoztatási vagy más kérdésekben. Az elektronikus szerződés vagy a távollevők közötti szerződéskötés mint innovatív technika e szerződéstípus esetén talán kevésbé jöhet szóba, a mai műszaki fejlettség szintje ellenére sem. (A szóban kötött hatósági szerződés az ügylet jellege miatt elvethető).⁶⁸ Bárhogy is, egy túlzottan kiterjesztett, a nemzetek jogát adszorbeáló „világjogi” szabályozás ugyanolyan

67 VLADÁR GÁBOR: *A jog elhajlása az élettől*, Attila Nyomda, Budapest, 1938, 5–15.

68 „Gyakorlatilag minden közszerződést írásba foglalnak. Szóbeli megállapodással nem jön létre közszerződés.” TAMÁS: *i. m.*, 265.

problémás lehet, mint a jog kiüresítése. Egy világhatalom⁶⁹ felállítása, illetve ennek ellentétéként az államok megszüntetése („elhalása”), vagy a nemzetek helyett a globális gazdasági társaságok kezébe helyezett szuverenitás az emberiség sorsát akár meg is pecsételheti. Minden problémára van egyéb megoldás. Mindebben az államnak, a közigazgatásnak, a közigazgatási szerződéseknek és a hatósági szerződésnek is megvan, meglehetősen maga helye, szerepe.⁷⁰

Irodalomjegyzék

1. JOSÉ BAÑO-LEÓN: *La influencia de derecho comunitario en la interpretacion de la ley de contratos de las administraciones públicas*, El Gobierno Español, Madrid-Valencia, 2021, 38, <https://www.cepc.gob.es/sites/default/files/2021-12/242822000151011.pdf> (letöltés ideje: 2023. 12. 15.)
2. BARABÁS Gergely, FAZEKAS Marianna, PETROVICS Zoltán: *Kp. 4. § (7) bekezdés 1–3. pontjai = Kommentár a közigazgatási perrendtartáshoz*, szerk. BARABÁS Gergely, F. ROZSNYAI Krisztina, KOVÁCS András György, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018, 73–76.
3. BERÉNYI Sándor: *Az államigazgatási szervek nem államigazgatási jogi aktusai* = BARACZKA Róbertné, BERÉNYI Sándor, IVANCSICS Imre, SZAMEL Lajos, *Magyar államigazgatási jog. Általános rész*, szerk. BECK György, CZÉH György, lekt. RAFT Miklós, BM Könyvkiadó, Budapest, 1984, 580–581.
4. BERÉNYI Sándor: *Az államigazgatási megállapodások* = BARACZKA Róbertné, BERÉNYI Sándor, IVANCSICS Imre, SZAMEL Lajos, *Magyar államigazgatási jog. Általános rész*, szerk. BECK György, CZÉH György, lekt. RAFT Miklós, BM Könyvkiadó, Budapest, 1984, 594–596.
5. BESENYEI Mónika: *Megoldási javaslatok a XXI. századra: a fenntartható fejlődés = A fenntartható fejlődés, és az állam feladatai*, szerk. BARANYAI Gábor, CSERNUS Dóra Ildikó, Dialóg Campus, Budapest, 2019, 77–80.
6. BLANC Laurent: *La fonction publique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1971, 126, *Que sais-je?* Vol. 1415.
7. BOROS Anita: *A Közbeszerzési Döntőbizottságok és a közbeszerzési tárgyú perek*, NKE ÁNTK, Budapest, 2019, 68.
8. BOROS Anita, GAJDUSCHEK György, LÖVÉTEI István: *Németország közigazgatása = Az Európai Unió tagállamainak közigazgatása*, szerk. SZAMEL Katalin, BALÁZS István, GAJDUSCHEK György, KOI Gyula, Complex Wolters Kluwer, Budapest, 2011, 463–514.
9. BOROS Anita: *A fenntarthatóság kérdése a magyar közbeszerzési jogalkalmazásban, különös tekintettel az állami tulajdonú gazdasági társaságok gyakorlatára*, Közbeszerzési Szemle, 2017/1, 47–56.

69 Cornelius F. MURPHY: *Theories of World Governance. A Study in the History of Ideas*, The Catholic University of America Press, Washington, D.C., 1999, 1–32.

70 Természetesen lehetséges kevésbé jogi-politikai szempontok mentén kifejezni az érvelést. Van olyan elképzelés, amely csupán a fizika, a kémia, a biológia, a globális evolúció, az ember és emberiség sajátosságai kapcsán megrajzolt emberkép, a műszaki, ökológiai, gazdasági és pénzügyi szempontok után veti fel a politikai szempontot a fenntartható fejlődés és a reziliencia kérdései kapcsán. A jogelmélet és a konfliktusok, valamint a jog és az érdekek kérdései csupán mint a politikai gondolkodás részletei vetődnek fel. KUZNETSOV Oleg Leonidovič, BOLŠAKOV Boris Evgenievič: *Sustainable development: natural and scientific principles*, Publishing House „Gumanistika,” Moscow, St. Petersburg, Dubna, 2002, 233–580.

10. BOROS Anita: *A német–osztrák szabályozási modell = A hazai közigazgatási hatósági eljárási jog karakterisztikája*, szerk. BOROS Anita, PATYI András, Dialóg Campus, Budapest, 2018, 31–34.
11. BOROS Anita: *A Közbeszerzési Döntőbizottságok és a közbeszerzési tárgyú perek*, NKE ÁNTK, Budapest, 2019, 68.
12. BORSOS Endre, SZABOLCSKA Mihály: *A m. kir. Közigazgatási Bíróság Általános Közigazgatási Osztálya érvényben levő döntvényeinek és jogegységi megállapodásainak és elvi határozatainak gyűjteménye 1897–1941*, I–IV, Szerzői kiadás, Budapest, 1937–1941, 559, 471, 696, 453.
13. BUKOVICS István, BESENYEI Mónika, SZAKÁCS Gábor, RAKONCZAI Éva: *Fenntarthatóság = A jó állam mérhetősége. Tanulmányok*, szerk. KAISER Tamás, KIS Norbert, Budapest, NKE – Jó Állam Kutatóműhely, 2014, 141–166.
14. Jacques CHEVALLIER: *Le service public*, Presses Universitaires de France, Paris, 2010, 127. Que sais-je? Vol. 2359.
15. FORGÁCS Anna: *Hatósági szerződés = Kommentár az általános közigazgatási rendtartáshoz*, szerk. BARABÁS Gergely, BARANYI Bertold, FAZEKAS Marianna, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018, 590–603.
16. Bryan A. GARNER: *Black's Law Dictionary*, West Group, St. Paul (Minn.), 1999, 1738.
17. HARMATHY Attila: *Közigazgatás, szerződés, gazdaságirányítás*, Akadémiai, Budapest, 1983, 210.
18. HORVÁTH E. Írisz: *Általános rendelkezések = HORVÁTH E. Írisz, MUDRÁNÉ LÁNG Erzsébet, PETRIK Ferenc, ROTHERMEL Erika et al.: A közigazgatási perrendtartás magyarázata. A közigazgatási eljárás szabályai II.*, szerk. PETRIK Ferenc, HVG-Orac, Budapest, 43–180.
19. IMRE Miklós, KOI Gyula: *Az Egyesült Királyság közigazgatása = Közigazgatás az Európai Unió tagállamaiban. Összehasonlító közigazgatás*, szerk. LŐRINCZ Lajos, Unió, Budapest, 2006, 23–107.
20. IMRE Miklós, KRISTÓ Katalin: *Az Egyesült Királyság közigazgatása = Az Európai Unió tagállamainak közigazgatása*, szerk. SZAMEL Katalin, BALÁZS István, GAJDUSCHEK György, KOI Gyula, Complex Wolters Kluwer, Budapest, 2011, 99–158.
21. KOI Gyula: *A közérdek, mint érték a közigazgatásban = Az állam és a jog alapvető értékei I.*, szerk. SMUK Péter, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr, 2010, 188–200.
22. KOI Gyula, TORMA András, VARGA Zs. András: *Public-Private Partnership in Hungary = Partenariats public-privé: rapports du XVIIIe congrès de l'Académie Internationale de Droit Comparé. Public-Private Partnership: Reports of the XVIII Congress of the International Academy of Comparative Law*, ed. LICHÈRE François, Bruylant, Bruxelles, 2011, 353–395.
23. KOI Gyula: *Évszázadok mezsgyéjén. Négy magyar közigazgatás-tudós utkeresése és életpéldája: Zsoldos Ignác (1803–1885), Récsi Emil (1822–1864), Concha Győző (1846–1933), Magyary Zoltán (1888–1945)*, szerk. SCHWEITZER Gábor, TAMÁS András, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2013, 178.
24. KOI Gyula: *A közigazgatás-tudományi nézetek fejlődése. Külföldi hatások a magyar közigazgatási jog és közigazgatástan művelésében a kamerálisztika időszakától a Magyary-iskola koráig*, szerk. PATYI András, TAMÁS András, lektori előszó: TAMÁS András, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó Zrt., Budapest, 2014, 487.
25. KOI Gyula, VÁRHOMOKI-MOLNÁR Márta, IVÁN Dániel, SZILVÁSY György Péter et al.: IV. könyv, A közigazgatási szerződések, *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás* ReNEUAL különszám 2017/2. Klsz. 134–179.

26. Koi Gyula: *Acting of Public Administration – The Study of Administrative Acts* [Proposal of Research NKFIH OTKA K-124711. (rejected), principal investigator: Koi Gyula; participants: TAMÁS András, IVÁN Dániel], NKFIH OTKA, Budapest, 2017, 13.
27. Koi Gyula: *A szabályozási karakterisztika mibenléte = A hazai közigazgatási hatósági eljárási jog karakterisztikája*, szerk. BOROS Anita, PATYI András, Dialóg Campus, Budapest, 2018, 11–24.
28. Koi Gyula: *A francia szabályozási modell = A hazai közigazgatási hatósági eljárási jog karakterisztikája*, szerk. BOROS Anita, PATYI András, Dialóg Campus, Budapest, 2018, 25–31.
29. Koi Gyula: *Az angolszász szabályozási modell = A hazai közigazgatási hatósági eljárási jog karakterisztikája*, szerk. BOROS Anita, PATYI András, Dialóg Campus, Budapest, 2018, 35–44.
30. Koi Gyula, IVÁN Dániel: Subcontracts, *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás* ReNEUAL angol különszám 2018/3. Klsz. 100–109.
31. Koi Gyula: *Sustainability and law* [Proposal of Research NKFIH OTKA K-135979. (contract), principal investigator: Koi Gyula; participants: BOROS Anita (previous principal investigator), IVÁN Dániel; STANKOVICS Petra, VÉRTESY László], NKFIH OTKA, Budapest, 2020, 4.
32. Koi Gyula, SCHWEITZER Gábor: *Levéltári kutatás = Empirikus jogi kutatások*, szerk. JAKAB András, SEBŐK Miklós, Osiris, Budapest, 2020, 477–494.
33. Koi Gyula: *Közigazgatás-tudomány [szócikk] = Internetes jogtudományi enciklopédia (Közigazgatási jogi rovat)*, szerk. JAKAB András, KÖNCZÖL Miklós, MENYHÁRD Attila, SÜLYOK Gábor, rovatszerk. BALÁZS István, HVG-Orac, Budapest, 2022, 28, <https://ijoten.hu/uploads/kozigazgatas-tudomany.pdf> (letöltés ideje: 2023. 12. 15.)
34. Koi Gyula: *A magyar közigazgatás-tudomány [szócikk] = Internetes jogtudományi enciklopédia (Közigazgatási jogi rovat)*, szerk. JAKAB András, KÖNCZÖL Miklós, MENYHÁRD Attila, SÜLYOK Gábor, rovatszerk. BALÁZS István, HVG-Orac, Budapest, 2022, 29, <https://ijoten.hu/uploads/a-magyar-kozigazgatas-tudomany.pdf> (letöltés ideje: 2023. 12. 15.)
35. Koi Gyula: *A közigazgatási hatósági eljárás első nagy módosított kódexe, az 1981. évi I. törvény, az Áe. Tradíció és változás az államigazgatási eljárás(jog) jogdogmatikai alapkarakterisztikájában*, Közigazgatási Eljárásjogi Közlemények, 2022/2, 36–59, https://www.keje.hu/wp-content/uploads/2023/02/KEJK_2022_.pdf?fbclid=IwAR2ahm0-Q5gZOGhSfEzB8WBLslQ81M-6n9AM5kCvh_8Kwr4NlsN788iPBijs#page=36 (letöltés ideje: 2023. 12. 15.)
36. Koi Gyula: *A közigazgatásban alkalmazott nem közigazgatási jog [szócikk] = Internetes jogtudományi enciklopédia (Közigazgatási jogi rovat)*, szerk. JAKAB András, KÖNCZÖL Miklós, MENYHÁRD Attila, SÜLYOK Gábor, rovatszerk. BALÁZS István, HVG-Orac, Budapest, 2023, 40, <https://ijoten.hu/uploads/a-kozigazgatasban-alkalmazott-nem-kozigazgatasi-jog.pdf> (letöltés ideje: 2023. 12. 15.)
37. Ferdinand KOPP, Ulrich RAMSAUER: *VwVfG - Verwaltungsverfahrensgesetz. Kommentar*, C. H. Beck, München, 2017, xxxi, 2109.
38. Oleg Leonidovič KUZNETSOV, Boris Evgenievič BOLŠAKOV: *Sustainable development: natural and scientific principles*, Publishing House „Gumanistika”, Moscow, St. Petersburg, Dubna, 2002, 639.
39. LENGYEL József, VÖRÖS Ernő: *A közigazgatási bírósági törvény magyarázata. A m. kir. Közigazgatási Bíróság új és legújabb anyagi jogi, hatásköri és eljárási joggyakorlata általános közigazgatási, adó- és illetékügyekben*, I–VI., szerzői kiadás, Budapest, 1935–1942, xl, ix, 2362; xv, iv, 1254; xv, 1411.
40. François LICHÈRE: *Rapport général = Partenariats public-privé: rapports du XVIIIe congrès de l'Académie Internationale de Droit Comparé. Public-Private Partnership: Reports of the XVIII*

Congress of the International Academy of Comparative Law, ed. François LICHÈRE, Bruylant, Bruxelles, 2011, 1–33.

41. Martin LONG, Prosper WEIL, Guy BRAIBANT, Pierre DEVOLVÉ et al.: *Les grands arrêts de la jurisprudence administrative*, Dalloz, Paris, 1978, 1160.
42. MAGYARY Zoltán: *Magyar közigazgatás. A magyar közigazgatás szerepe a XX. sz. államában, a magyar közigazgatás szervezete, működése és jogi rendje*, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1942, 674.
43. Cédric MILHAT: *Recherche sur l'exécution des actes administratifs par voie de justice* (Thèse), Presses Université Bordeaux IV, Bordeaux, 2003, 200.
44. Cédric MILHAT: *L'acte administratif. Entre processus et procédure*, Editions du Papyrus, Paris, 2007, 298.
45. Cornelius F. MURPHY: *Theories of World Governance. A Study in the History of Ideas*, The Catholic University of America Press, Washington, D. C., 1999, ix, 196.
46. NAGY Marianna: *Közigazgatási szerződés* [szócikk] = *Internetes jogtudományi enciklopédia (Közigazgatási jogi rovat)*, szerk. JAKAB András, KÖNCZÖL Miklós, MENYHÁRD Attila, SÜLYÖK Gábor, rovatszerk. BALÁZS István, HVG-Orac, Budapest, 2023, 23, <https://ijoten.hu/uploads/kozigazgatasi-szerzodes.pdf> (letöltés ideje: 2023. 12. 15.).
47. PAPP Tekla: *Gondolatok és észrevételek a közjogi (közigazgatási) szerződés kapcsán* = PAPP Tekla: *Atipikus szerződések*, HVG-Orac, Budapest, 2019, 34–41.
48. RÉCSI Emil: *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve az ausztriai birodalmi törvényhozás jelen állása szerint különös tekintettel Magyarországra IV. Földművelési, ipar-, kereskedelmi és közlekedési ügyek; tökéletes betűsoros tárgymutatóval az egész munka tartalmáról*, Heckenast Gusztáv, Scheiber Nyomda, Pest, 1855, viii, 408.
49. Ingo RICHTER, Gunnar Folke SCHUPPERT: *Verwaltungsakt = UöK: Casebook Verwaltungsrecht*, C. H. Beck, München, 2000, 194–317.
50. RIXER Ádám: *Hungarian-English Vocabulary = Hungarian Public Administration and Administrative Law*, eds. PATYI András, RIXER Ádám, co-ed. Koi Gyula, Schenk Verlag, Passau, 2014, 541–547.
51. ROTHERMEL Erika: *Hatósági szerződés* = HAJAS Barnabás, LAPSÁNSZKY András, PETRIK Ferenc, ROTHERMEL Erika et al.: *Az általános közigazgatási rendtartás magyarázata. A közigazgatási eljárás szabályai I.*, szerk.: PETRIK Ferenc, HVG-Orac, Budapest, 2017, 211–216.
52. Reimund SCHMIDT-DE CALUWE: *Der Verwaltungsakt in der Lehre Otto Mayers: staatstheoretische Grundlagen, dogmatische Ausgestaltung und deren verfassungsbedingte Vergänglichkeit*, Mohr Siebeck, Tübingen, 1999, xxii, 333.
53. Friedrich Jacob SCHMITTHENNER: *Über den Charakter und die Aufgaben unserer Zeit in Beziehung auf Staat und Staatswissenschaft I. Vom Staate überhaupt und die Geschichte seiner Wissenschaft*, G. F. Heier Vater, Giessen, 1832, 234.
54. Friedrich Jacob SCHMITTHENNER: *Zwölf Bücher vom Staate, oder Systematische Encyclopädie der Staatswissenschaften I., III.*, G. F. Heier Vater, Giessen, 1839–1845, 623, 626.
55. TAMÁS András: *A hatósági szerződés* = BALOGH-BÉKESI Nóra, BOROS Anita, Koi Gyula, PATYI András et al.: *A hazai közigazgatási hatósági eljárási jog karakterisztikája*, szerk. BOROS Anita, PATYI András, Dialóg Campus, Budapest, 2019, 263–268.
56. TEMESI István: *Spanyolország közigazgatása = Az Európai Unió tagállamainak közigazgatása*, szerk. SZAMEL Katalin, BALÁZS István, GAJDUSCHEK György, Koi Gyula, Complex Wolters Kluwer, Budapest, 2011, 385–435.

57. VALLÓ József: *A service public eszméje a mai francia közigazgatási jogban*, Magyar Közigazgatástudományi Intézet, Budapest, 1940, 157. A Magyar Közigazgatástudományi Intézet kiadványai 32.
58. VÁRHOMOKI-MOLNÁR Márta: *A közigazgatás szerződesei és a koncessziók Európában. PhD doktori értekezés*, ELTE ÁJK, Budapest, 2020, 313.
59. VÁRHOMOKI-MOLNÁR Márta: *A közigazgatás szerződesei és a koncessziók Európában*, Wolters Kluwer, Budapest, 2021, 388.
60. VÉRTESY László: *Gondolatok a fenntartható fejlődésről = Studia in honorem Tanka Endre*, szerk. SZÉCSI Gábor, Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, 2010, 15–25.
61. VLADÁR Gábor: *A jog elhajlása az élettől*, Attila Nyomda, Budapest, 1938, 19.